

УДК 069(438):94(438)''1948/1956''

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2640.2025.160.12>

Всеволод СЕРГІЄНКО, асп.

ORCID ID: 0009-0005-1997-8679

e-mail: vsserhienko@gmail.com

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Харків, Україна

МУЗЕЙ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕПОЛОНІЗАЦІЇ СІЛЕЗІЇ: ТВОРЕННЯ ОБРАЗУ "ПОВЕРНЕНИХ ЗЕМЕЛЬ" (1948–1956)

Вступ. З моменту свого офіційного відкриття в 1948 р., лише через три роки по завершенні спустошливої Другої світової війни, Державний музей у Вроцлаві став культурним центром для поселенців, які заселили так звані "повернені землі" – колишні німецькі території, передані Польщі за наслідками Потсдамської конференції.

Методи. В основу дослідження покладено принцип історизму й об'єктивності. Було застосовано комплекс загальнонаукових (синтезу, індукції, аналізу) та спеціальних історичних методів (історико-типологічний метод для аналізу комплексу експозицій, виставок й освітніх програм музею).

Результати. Встановлено, що Державний музей у Вроцлаві відіграв значну роль у формуванні та поширенні державного міфу про "повернені землі" в Польщі у період 1948–1956 рр. Його експозиції, виставки й освітні програми були спрямовані на легітимізацію територіальних змін після Другої світової війни й інтеграцію західних земель до складу Польщі. Зібраний у статті дослідницький матеріал доводить, що музей став важливим інструментом історичної політики уряду, який використовував його для формування національної свідомості та патріотичних почуттів у населення. Облаштування експозицій, проведення виставок відбувалося в організований спосіб, а його діяльність мала значний вплив на формування історичної свідомості населення Польської Народної Республіки.

Висновки. Музейні виставки акцентували увагу на польському характері Сілезії, її багатовікових зв'язках із Польщею та корінному слов'янському населенні. Незважаючи на значний внесок музею в інтеграцію західних територій, його діяльність також мала ознаки пропаганди. Експозиції часто оминали або применшували німецький період в історії Сілезії, а історичні факти використовувалися для обґрунтування державної ідеології. Музей став важливим осередком культури для польських переселенців, допомагаючи їм адаптуватися до нового місця проживання й інтегруватися в суспільство. У сучасній Польщі діяльність цього музею в період ПНР оцінюється неоднозначно. З одного боку, визнається його роль у збереженні та популяризації польської історії та культури, з іншого – лунає критика щодо пропагандистського характеру та викривлення історичних фактів. Попри це музей залишається цінним історичним джерелом, що дає змогу зрозуміти, як тодішній політичний режим використовував історичну політику для досягнення своїх цілей.

Ключові слова: Сілезія, реполонізація, "повернені землі", Державний музей у Вроцлаві, ПНР, Вроцлав, Друга світова війна, територіальні зміни, колективна пам'ять, інтеграція, пропаганда, історична політика.

Вступ

"Повернені землі", що відійшли до Польщі за рішенням Потсдамської конференції, раніше належали Німеччині. Їхнє приєднання викликало суперечки як усередині Польщі, так і поза її межами. З моменту відкриття у 1948 р. Державний музей у Вроцлаві став культурним центром для польських переселенців і водночас відіграв значну роль у формуванні і поширенні державного міфу про "повернені землі" в Польській Народній Республіці (ПНР) у 1948–1956 рр. Експозиції музею, його виставки й освітні програми були спрямовані на легітимізацію територіальних змін після Другої світової війни й інтеграцію західних земель до складу Польщі (Wrocław – największy eksponat, 1948). Зібраний у статті дослідницький матеріал свідчить про те, що музей став важливим інструментом історичної політики комуністичного уряду, який використовував його для формування національної свідомості та патріотичних почуттів у населення. Облаштування експозицій музею відбувалося в організований спосіб, а його діяльність мала значний вплив на формування історичної свідомості населення як Сілезії, так і всієї Польщі.

З метою дослідження ролі Державного музею у Вроцлаві у процесі формування та поширення державного міфу про "повернені землі" в Польщі у 1948–1956 рр., автором розглянуто комплекс експозицій, виставок й освітніх програм музею. Вважаємо за доцільне проаналізувати використання музею як знаряддя історичної політики комуністичного уряду, спрямованої на формування в місцевого населення національної свідомості і патріотичних почуттів. Представлений і поданий фактографічний матеріал ілюструє лише найхарактерніші способи формування

історичної свідомості населення Сілезії на "повернутих землях" та ПНР через діяльність музею.

Огляд літератури. У сучасній польській історіографії існує певною мірою консенсус в оцінках процесів формування національної ідентичності на "повернутих землях". А. Добросельська (Dobrosielska, 2018) та Я. Тишкевич (Tyszkiewicz, 1999), наприклад, наголошують на ключовій ролі археології та пропаганди у формуванні польського наративу на цих територіях, акцентуючи увагу на ролі археологічних знахідок в обґрунтуванні польського характеру регіону та створенні відчуття історичної спадкоємності. Б. Трач зосереджується на процесах репатріації та інтеграції польського населення на "повернутих землях", аналізуючи соціальні та культурні аспекти цього процесу (Tracz, 2023). Д. Станкевич й інші автори, що досліджували історію Державного музею у Вроцлаві, висвітлюють роль культурних інституцій у збереженні та популяризації польської культурної спадщини на цих територіях (Stankiewicz, 1978). Т. Боровка (Borówka, 2022), І. Лісевич (Лісевич, 2008) та М. Еггерт (Eggert, 2010) досліджують внесок окремих постатей (як от Ю. Костшевського) у формування польської археологічної науки і її використанні в політичних цілях. З. Войцеховський (Wojciechowski, 1945) та М. Венцкі (Węski, 2020) аналізують роль Сілезьких повстань у формуванні польської національної ідентичності на цих територіях. М. Талік (Talík, 2024) та Д. Кушнеж-Крупна (Kuśnierz-Krupa, 2014) вивчають, яким чином мистецтво і культурна спадщина використовувалися для формування національної ідентичності (на прикладі творчості А. Гротгера та Я. Матейка).

Основу джерельної бази статті формують тогочасні періодичні видання ("Dziennik Polski" та "Dziennik

Zachodni" за липень 1948 р.), що містять репортажі й аналітичні матеріали про Виставку повернутих земель й інші події. Для розуміння політичного контексту залучаються тодішні нормативно-правові акти, що регулювали культурне життя на "повернутих землях". Під час опису діяльності Державного музею у Вроцлаві й інших культурних інституцій використано їхні звіти та публікації.

Методи

У дослідженні застосовано комплексний підхід, що поєднує загальнонаукові та спеціальні історичні методи. Це дало змогу розглянути проблему в історичному контексті, уникнувши ідеологічних нашарувань, і здійснити всебічний аналіз. Використання методів синтезу, індукції й аналізу сприяло об'єктивному дослідженню. Історико-генетичний метод допоміг простежити предмет дослідження в розвитку, а історико-типологічний – виявити особливості відповідних процесів у Сілезії. У статті використано також системний підхід, контент-аналіз, історичний та експертний методи.

Результати

Державний музей у Вроцлаві було офіційно відкрито 11 липня 1948 р. Частина будівлі, доступна для відвідувачів, охоплювала 30 виставкових зал, у яких було розміщено три постійні експозиції. На першому поверсі (в атріумі та суміжних кімнатах, розділених перегородками між колонами) пропонувався огляд середньовічного мистецтва Сілезії від початку XIV ст. до першої чверті XVI ст. У 14 кімнатах розміщувалася експозиція, що висвітлювала хронологічну історію Сілезії від епохи палеоліту до раннього середньовіччя. На другому поверсі розташовувалася галерея (спочатку вона охоплювала 12 кімнат), де експонувалася польський живопис від часів Станіслава Августа Понятовського до 1948 р. Деякі кімнати на першому поверсі і в підвалі використовувалися як музейні сховища (Muzeum Narodowe..., 2022).

У червні 1945 р. до зруйнованого війною міста прибули перші польські управлінці, а також було створено Департамент музеїв та охорони пам'яток. Одним із ключових його завдань було виявити й убезпечити рештки музейних колекцій і культурної спадщини Бреслау (пол. – Вроцлав) (Sawicki, 1948, s. 89).

До війни в місцевих музеях зберігали близько 150 тис. артефактів, з яких до кінця 1945 р. вдалося повернути лише близько 3 тис. У 1946 р. ситуація була вже дещо кращою, оскільки в місті поступово наводили порядок. Окрім того, у липні 1946 р. до Вроцлава прибув спеціальний потяг із 39 ящиками артефактів з Української Радянської Соціалістичної Республіки, більшість з яких походила з колекцій довоєнного Львова. Це істотно поповнило культурні фонди міста. Цього ж 1946 р. почалися дискусії про створення багатопрофільного відомчого музею (Sidorowicz–Mulak, 2021).

Біля витоків музею стояв Є. Гюттлер – колишній директор Національної галереї у Львові. Згідно з інструкціями Міністерства культури і мистецтв, новостворена інституція мала стати "головною музейною установою в Сілезії", а її основним завданням проголошували збирання, зберігання, дослідження і поширення матеріальних виявів польської й іноземної культури в Польщі (з особливим наголосом на ролі польської культури в Сілезії). Співробітники музею прагнули виразно підкреслити зв'язок між регіоном і польською нацією, і його експозиції мали скріпити ці два поняття. По завершенні ремонтних робіт у 1951 р. на першому поверсі музею розмістили бібліотеку із читальною залом, на другому – історичну експозицію "Десять століть Сілезії". Північне крило було

перебудовано найпізніше, у 1951–1953 рр. У 1950 р. Державний музей у Вроцлаві змінив назву на Сілезький музей, а з 1970 р. має назву – Національний музей у Вроцлаві. Ця назва використовується й донині (Muzeum Narodowe..., 2022).

Щоб західні землі були "повернутими", потрібно було показати, що вони були "втраченими". Це стає суттю легітимізуючого наративу, який поширювала комуністична влада. Серед іншого акцентувалося на тому, що німецька присутність на цих землях була результатом уторгнення і підступного процесу культурної германізації. А тому повоєнна зміна кордонів стала історично виправданим "визволенням". Доведення польськості Сілезії і легітимності польсько-німецького кордону спиралися на концепцію середньовічної польської історії, зосередженої навколо напівміфічної ідеї "П'ястівської Польщі" (Tyszkiewicz, 1999, s. 461). Згідно з нею, П'ясти – династія, яка тисячоліттям раніше контролювала терени, що приблизно відповідали повоєнним кордонам Польщі – вважалися засновниками польської держави (Sidorowicz–Mulak, 2021).

У Німеччині з приходом до влади нацистів починається псевдонаукова експлуатація передісторії для "доведення" вищості германської раси. Водночас у Польщі набуло широкого розголосу відкриття напрочуд добре збереженої стоянки залізного віку в Біскупині, що ефективно пропагувалося археологом Ю. Костшевським як аргумент проти німецьких тверджень про примітивність слов'янської передісторії (Borówka, 2022).

Після Другої світової війни влада використовувала "п'ястівську ідею" для обґрунтування нових західних кордонів Польщі, незважаючи на її походження із середовища правих сил (Zachodnia granica Polski..., 1946, s. 2).

У повоєнний період історичні наративи й археологічні дослідження активно використовують для обґрунтування приналежності Сілезії до Польщі. У межах цього дискурсу династія П'ястів та ідея "Польщі П'ястів" відіграли ключову роль у формуванні національної ідентичності та легітимізації нових кордонів (Tracz, 2023).

Музеї забезпечували ідеальний простір для публічної демонстрації таких доказів. Особливо велике значення надавалося доісторичним пам'яткам на "повернутих землях". У цьому пересвідчує той факт, що Відділ археології при Державному музеї у Вроцлаві був створений одразу ж після закінчення війни (Muzeum Narodowe..., 2022).

Великою популярністю користувалася концепція М. Еггерта, згідно з якою слов'яни "просочилися" в Сілезію в середині першого тисячоліття нашої ери. За словами німецького археолога К. Шуххардта, вони "прокралися" в Східну Німеччину з абсолютно чужою культурою" (Eggert, 2010, s. 133). Сілезія, як зазначалося в путівнику 1954 р., була доісторичною слов'янською землею. Підкреслювалася й постійна присутність автохтонного слов'янського населення на сілезькій землі. Важливою складовою цієї концепції була ідея про лужичан як "протослов'ян" – її розробляли вчені ще в міжвоєнній Польщі (як от Ю. Костшевський) (Лісевич, 2008, с. 229).

Спираючись на докази археологів, виставка інформувала відвідувачів про "протослов'янську" присутність у Сілезії, починаючи із бронзової доби. Також припускалося, що навіть у цей далекий період минулого ці "протослов'яни" аж ніяк не були новими в регіоні (O planowe zwiedzanie WZO, 1948, s. 6).

Хоча зміну методів поховання в період 1300–1100 рр. до н. е. наводили як доказ "протослов'янського"

характеру населення Лужиці, окремі артефакти (керамічні вироби, знаряддя праці та зброя), як стверджувалося, відображають стилістичну – і, відповідно, етнічну – тяглість з більш ранніми періодами. Наголошуючи на "протослов'янському" населенні доісторичної Сілезії, виставка також прагнула показати зв'язки між "поверненими землями" та територіями на сході, які входили до польської держави в довоєнний період. У путівнику по виставці йшлося про історичні зв'язки, що пов'язували землі між Одером і Віслою в одне ціле, а виставлені артефакти демонстрували культурну єдність Сілезії з рештою польських земель (Borówka, 2022).

Проведення виставки (у період з 21 липня по 31 жовтня 1948 р.) вписало історію Сілезії в польський контекст. Цей регіон трактувався як один з перших заселених на терені Польщі. Підкреслювалося, що наприкінці бронзової доби населення Сілезії, як і загалом Польщі, зросло. Пізніше тут з'явилися скіфські артефакти й ознаки римської колонізації. Ідея "Польщі" використовувалася для інтерпретації та пояснення далекого минулого, а Сілезія була складовою частиною польських земель. Згідно з путівником, ще в бронзовій добі "Польща" і її "південно-західний регіон" (Сілезія) розвивали тісні взаємовідносини з "іншими країнами". При цьому іноді навіть прямо згадували сучасну польську національну державу. Це все було кроки до реполонізації Сілезії (Pacholak, 2020).

Протягом 1949–1956 рр. музей представив понад 80 тимчасових виставок, з яких лише дві ("Доісторичне мистецтво" і "Найновіші розкопки в Сілезії") були присвячені доісторичній та археологічній тематиці. Цим виставкам надавали великого політичного значення – протистояти ревізійній тенденції "фашистської" німецької науки (Tracz, 2023). Вона мала акцентувати на польськості Сілезії (на підставі археологічних досліджень) і показати зв'язок між розкопками в Сілезії й інших частинах Польщі. Зосередивши увагу на повоєнній археології, виставка "Найновіші розкопки в Сілезії" водночас давала змогу засвідчити наукові досягнення Польщі, показавши справді "нові" артефакти, не пов'язані з довоєнною німецькою музеологією (Borówka, 2022).

Наприкінці виставки відвідувачам була представлена карта Польщі кінця Х ст. Вона базувалася на тогочасному описі земель, підвладних Мешку I П'ястові (засновнику Польського князівства), у документі "Dagome iudex" (Lukasiewicz, 2009, s. 413). Картографічні зображення територій Мешка I були дуже схожими на Польщу у кордонах після Другої світової війни. Виставка демонструвала чітку ідею, що польська держава утворилася шляхом об'єднання менших племенних груп. Сілезія трактувалася як одна з найдавніших складових частин Польщі, яка була "п'ястівською", про що свідчить її експозиція інших частин музею (Wojciechowski, 1945, s. 21).

Експозиція передавала ідею польськості Сілезії насамперед через два головні експонати XIV ст.: гробниці сілезьких князів з династії П'ястів – Генріха II і Генріха IV. Вони займали почесне місце в експозиції, адже були краківськими князями, що демонструвало символічний зв'язок Сілезії з рештою Польщі (Wojciechowski, 1945, s. 63). Стаття "Президент РП відкрив виставку повернених земель. Із Вроцлава можна побачити шляхи майбутнього, позначені працею польських рук" (1948), надрукована у варшавському часописі "Dziennik Polski" (Prezydent R. P. Otworzył..., 1948, s. 1), засвідчила прагнення влади закріпити нові західні кордони, зміцнити національну єдність і продемонструвати успіхи у відбудові країни після

руйнівної війни. Окрім головної виставки середньовічного мистецтва, існували численні менші (здебільшого тимчасові) експозиції, що демонстрували польськість Сілезії в середньовічному контексті – "Середньовічний Вроцлав" (1952–1956 pp.), "Вроцлав – резиденція П'ястів" (1952–1953 pp.), "Польськість Сілезії в документах" (1954), "Пам'ятники і документи говорять про польськість Сілезії" (1955). Вони артикулювали пропольську візію історії Сілезії у виразніший спосіб, а остання виставка супроводжувалася циклом лекцій на відповідну тему (Tomczyńska, 2023). Варто також зауважити, що перші три виставки експонувалися не в самому музеї, а у відреставрованій Старій ратуші. Вона була відкрита в 1948 р. і стала філією головного музею на початку 1951 р. під назвою "Десять століть Сілезії". Як створена історичним відділом музею (заснований у 1950 р.), нова виставка мала на меті довести польськість Сілезії та вперше пропонувала всеохопний історичний наратив (X–XX ст.) (Wojciechowski, 1945, s. 34). Її назва і часові межі перегукувалися з такими тодішніми роботами Західного інституту, як "Польща і Німеччина – десять століть боротьби" З. Войцеховського. Водночас тема боротьби польської Сілезії, що страждала від німецької колонізації, пронизувала всю виставку. Вона також корелювалася з історичною складовою "Виставки повернених земель" (1948), що підкреслювала ідею тисячолітнього польсько-німецького конфлікту. Спочатку планувалося, що ця експозиція буде поділена на п'ять окремих розділів – "Феодальна Сілезія у складі Польської держави" (до 1348 р.); "Сілезія під іноземним феодальним пануванням" (до 1764 р.); "Зростання капіталістичної експлуатації" (до 1850 р.); "У кайданах капіталізму" (до 1945 р.); "Визволення і побудова основ соціалізму" (від 1945 р.) (100 dni Wrocławia, 1948, s. 3).

Останній розділ однак не було залучено до складу виставки. Він був презентований у 1955–1956 рр. як окрема тимчасова виставка в межах святкування 10-ї річниці визволення західних земель. На момент свого відкриття виставка "Десять століть Сілезії" була найяскравішим і найповнішим музейним утіленням ідеї польськості Сілезії. За словами одного з її ідеологів – К. Малечинського, виставка мала на меті наголосити на таких питаннях: одвічній польськості сілезької землі, величезному внеску польського елементу в її економічний і культурний розвиток та боротьбі сілезців за національне і соціальне визволення. Крім того, її потреба обґрунтовувалася тим, що "незаперечні права" Польщі на Сілезію були "підірвані ворожою пропагандою". Проблеми інтеграції й управління новими західними територіями були значною мірою пов'язані із тим, що поселенцям було важко пустити коріння на території, яка, за всіма ознаками, була для них "чужою" (Tracz, 2023).

Виставка будувалася на такому фундаменті, ефективно використовуючи письмові джерела для зміцнення думки про польський характер регіону. Етнічна приналежність мешканців Сілезії початку XIII ст., наприклад, встановлювалася на основі середньовічних документів. Монети, викарбувані сілезькими П'ястами, вважали загальнопольською валютою, а карти відображали торговельні шляхи, що з'єднували Сілезію з Польщею до середини XIV ст. Однак представлення безперервного наративу про польськість Сілезії була складнішим завданням (Wojciechowski, 1945, s. 55). Адже треба було спроеціювати наратив польськості на наступні століття богемського, габсбурзького і прусського правління, аби

тим самим підготувати ґрунт для "повернення Сілезії на батьківщину" після Другої світової війни. Наслідуючи повоєнну польську історіографію, виставки зміщували акцент з династичної історії на культурні й економічні зв'язки, котрі, як стверджували, надалі пов'язували Сілезію з рештою Польщі (Borówka, 2022).

Було створено численні наукові праці, що засвідчували національну ідентичність ранньомодерних мешканців Сілезії. Зокрема, стверджувалося, що селяни "зберегли свою польськість протягом століть", а торгівля в Сілезії свідчила про жваві економічні зв'язки з рештою польських земель. Мистецтво й архітектура в регіоні також інтерпретувалися як складова польської культури, попри репресивні дії іноземних правителів Сілезії (Wojciechowski, 1945, s. 76). Цей історичний наратив також охоплював бурхливі події 1848 р. та Сілезькі повстання 1919–1921 рр. і завершувався "поверненням" Сілезії у 1945 р. Звичайно, така візія не було беззаперечною з позиції науки. Адже сміливі (і неісторичні) висновки про етнічну приналежність та ідентичність робилися на основі відносно мізерного вибору джерел, виставка розмивала межі між Верхньою і Нижньою Сілезією на користь ширшого загальносілезького наративу (Węski, 2020).

І це не було випадковим. Адже порівняно з Нижньою, Верхня Сілезія мала очевидніші мовні та культурні зв'язки з рештою Польщі, і її менше торкнулися міграції населення після 1945 р. Залучення верхньосілезьких джерел до наративу значно полегшувало завдання демонстрації польськості, особливо в пізнішій частині експозиції. Сілезькі повстання, наприклад, відбувалися у Верхній Сілезії, але їх перебіг (на той час ще елемент живої пам'яті) чітко вписувався в багатовікову історію польсько-німецького антагонізму. Те ж саме стосувалося Другої світової війни, початок якої трактували як останню ланку в ланцюзі нещастя і страждань сілезців. При цьому ігнорували той факт, що в 1939 р. Нижня Сілезія і значна частина Верхньої Сілезії входили до нацистської Німеччини та протягом перших тижнів війни німецькі літаки злітали з нижньосілезьких аеродромів, аби бомбити Польщу. Лише в останні місяці війни, разом з наступом Червоної армії, воєнна розруха зачепила всю Сілезію (Sawicki, 1948, s. 87).

Наголошуючи на польській спадщині та знецінюючи німецький слід в історії Сілезії протягом століть, музей відображав настрої повоєнного польського суспільства, відігравши важливу політичну й ідеологічну роль і забезпечивши найбільш доступну публічну репрезентацію "нової" історії Сілезії. Отже, представлення полоноцентричної інтерпретації минулого регіону було найбільш очевидним і важливим, але не єдиним способом, за допомоги якого Державний музей у Вроцлаві намагався пов'язати регіон з рештою Польщі. Хоча музей передусім концентрувався на історії Сілезії, його компетенція охоплювала ширші "вияви польської культури". А отже, висвітленню польської спадщини з-поза Сілезії також надавали певне значення (Wolność – Zjednoczenie – Odbudowa..., 1948, s. 1).

У статті, присвяченій відкриттю музею ("Два нових музеї відкрито у Вроцлаві"), у регіональній газеті "Dziennik Zachodni" 12 липня 1948 р. йшлося, що "Вроцлав будує будинки, фабрики і церкви, облаштовує площі і парки й чекає на знаменитий цикл ілюстрацій художника А. Гроттгера" (Dwa nowe muzea..., 1948, s. 2). Окрім малюнків А. Гроттгера, патріотичну репутацію музею засвідчувала наявність робіт Я. Матейка (Talik, 2024).

Хоча вони не належали до найвідоміших, сама їхня наявність надавала музею додатковий рівень легітимності. Я. Матейко був опорою всіх великих польських музеїв із мистецькими колекціями. І той факт, що його роботи тепер були й у Вроцлаві, підкреслювало польськість Сілезії (Kuśnierz-Krupa, 2014, s. 136).

Дискусія і висновки

Державний музей у Вроцлаві відіграв значну роль у формуванні та поширенні державного міфу про "повернені землі" в ПНР у 1948–1956 рр. Його експозиції, виставки й освітні програми були спрямовані на легітимізацію територіальних змін після Другої світової війни й інтеграцію західних земель до складу Польщі. Музей став важливим інструментом історичної політики повоєнної влади, яка використовувала його з метою формування національної свідомості та патріотичних почуттів у населення. Музей пропонував певну версію історії, описуючи одні події й ігноруючи інші, щоб створити бажаний образ минулого. Формувався послідовний та емоційно забарвлений наратив про "польськість" Сілезії, який мав викликати в населення почуття приналежності й гордості. Експонати музею (гробниці сілезьких П'ястів або твори польських художників) використовували для підкреслення зв'язку Сілезії з польською культурою. Ці механізми сприяли формуванню колективної пам'яті, що відповідала інтересам влади та сприяла інтеграції західних земель до складу Польщі. Експозиції музею підкреслювали "польськість" Сілезії й автохтонність слов'янського населення цих земель. Хоча музей відіграв важливу роль в інтеграції західних земель, його діяльність також мала і пропагандистський характер. Експозиції музею часто ігнорували або применшували німецьку історію Сілезії, а також використовували історичні факти для підтвердження державної ідеології. Незважаючи на це, музей став важливим культурним центром для польських поселенців, які приїхали на західні землі після війни. Він допоміг їм відчутти зв'язок з новим місцем проживання й інтегруватися в польське суспільство. У сучасній Польщі діяльність Державного музею у Вроцлаві в період ПНР оцінюється неоднозначно. З одного боку, визнається його роль у збереженні та популяризації польської історії та культури. З іншого – критикується його пропагандистський характер та викривлення історичних фактів. Проте музей усе ж залишається важливим історичним джерелом, що дає змогу зрозуміти, яким чином комуністичний уряд ПНР використовував історичну політику для досягнення своїх цілей.

Список використаних джерел

- Лісевич, І. Т. (2008). *Костшевський Юзеф*. НАН України. Інститут історії України. http://www.history.org.ua/?termin=Kostshevskii_Yu
- 100 dni Wrocławia. (1948). *Dziennik Polskę*, 6. http://old.mbc.malopolska.pl/Content/90542/dp_1948_179.pdf
- Borówka, T. (2023). *Wojownik Słowian. Profesor Józef Kostrzewski i walka polskich archeologów o słowiański Śląsk*. Slazag. PL. <https://www.slazag.pl/wojownik-slowian-profesor-jozef-kostrzewski-i-walka-archeologow-o-slowianski-slask>
- Dobrosielska, A. (2018). *Archeologia "Ziem Odzyskanych"*. In K. Bock-Matuszyk, W. Kucharski, P. Zubowski (Eds.) *Prusy Wschodnie – dyskurs i praktyki. Na Swoim? U Siebie? Wśród Swoich? Pierwsze Lata Na Ziemiach Zachodnich i Północnych* (pp. 445–459).
- Dwa nowe muzea otwarto we Wrocławiu. (1948, July 12). *Dziennik Zachodni*, 2. <https://sbc.org.pl/dlibra/publication/504979>
- Eggert, M. K. H. (2010). Carl Schuchhardt (1858–1943). *A Review of Ancient Europe*, 51(1/2), 129–150. <https://doi.org/10.54799/JLJE2028>
- Kuśnierz-Krupa, D. (2014). *Historiozoficzne refleksje z podróży Jana Matejki po miastach Galicji*. *Journal of Urban Ethnology*, 133–147. <https://rcin.org.pl/dlibra/show-content/publication/edition/54880?id=54880>
- Lukasiewicz, K. (2009). *Dagome Iudex and the First Conflict Over Succession in Poland*. *The Polish Institute of Arts and Sciences of America*, 4.

https://www.academia.edu/14318892/Dagome_ludex_and_the_Frist_Conflict_Over_Succession_in_Poland

Muzeum Narodowe we Wrocławiu. (2022). Mnwr. Pl. <https://mnwr.pl/oddzialy/muzeum-narodowe/o-muzeum/>

O planowe zwiedzanie WZO. (1948). *Dziennik Polskę*, 6. http://old.mbc.malopolska.pl/Content/90619/dp_1948_193.pdf

Pacholak, A. (2020). *Moment projektowej wolności Wystawa Ziem Odzyskanych we Wrocławiu w 1948 roku*. Historiaposzukaj.Pl. https://www.historiaposzukaj.pl/wiedza,wydarzenia,1445,wystawa_ziem_od_zyskanych_we_wroclawiu_w_1948_roku.html

Prezydent R. P. Otworzył Wystawę Ziem Odzyskanych Z Wrocławia widać drogi przyszłości wytyczając prace polskich rąk. (1948). *Dziennik Polskę*, 1. http://old.mbc.malopolska.pl/Content/90647/dp_1948_199.pdf

Sawicki, L. (1948). Działalność Wydziału konserwacji i badań zabytków w terenie w latach 1945–1947. *Sprawozdania*, 1–61. https://rcin.org.pl/iae/Content/68830/PDF/WA308_87123_P514_Dzialalnosc-wydzialu_l.pdf

Sidorowicz-Mulak, D. (2021). Ze Lwowa do Wrocławia. Ossolineum w latach 1939–1947. *Przystanek historia*. Pl. <https://www.przystanekhistoria.pl/pa2/teksty/83494,Ze-Lwowa-do-Wroclawia-Ossolineum-w-latach-19391947.html>

Stankiewicz, D. (1978). Konserwacja zbiorów Muzeum Narodowego we Wrocławiu w latach 1948–1978 – wystawa. *Ochrona Zabytków*, 32. https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-fc0452c6-653f-475e-ab80-cf990a42bb37/c/Ochrona_Zabytkow-r1979-t32-n2_125-153-154.pdf

Talik, M. (2024). Wyjątkowy cykl "Wojna" Artura Grottgera w Muzeum Narodowym. *Zobaczcie wstrząsające rysunki*. Wrocław.Pl. <https://www.wroclaw.pl/kultura/artur-grottger-cykl-wojna-rysunki-muzeum-narodowe-wystawa>

Tomczyńska, A. (2023). 75-lecie Muzeum Narodowego we Wrocławiu [Dzieje.pl]. *Kultura I Sztuka 1945–1989*. <https://dzieje.pl/dziedzictwo-kulturowe/75-lecie-muzeum-narodowego-we-wroclawiu>

Tracz, B. (2023). *Druga "repatriacja"*. Instytutslaski. https://leksykonkresowian.institutslaski.pl/index.php/Druga_%E2%80%9Erepatriacja%E2%80%9D

Tyszkiewicz, J. (1999). Sto wielkich dni Wrocławia. Wystawa ziem odzyskanych we Wrocławiu a propaganda polityczna ziem zachodnich i północnych w latach 1945–1948. *Besprechungen Und Anzeigen*, 47. <https://doi.org/10.25627/19994837065>

Węcki, M. (2020). I powstanie śląskie (1919 r.) – okoliczności wybuchu. *Przystanek historia*. Pl. <https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/powstania-slaskie/72213,I-powstanie-slaskie-1919-r-okolicznosci-wybuchu.html>

Wojciechowski, Z. (1945). Polska – Niemcy. Dziesięć wieków zmagania *Prace Instytutu zachodniego*, 1. <https://dlibra.bibliotekaelblaska.pl/dlibra/publication/73684/edition/68254/content?ref=L3B1YmxpY2F0aW9uLzZzcjNjk4L2VkaXRpb24vNjgyNjI>

Wolność – Zjednoczenie – Odbudowa Ostateczna Unia Ziem Odzyskanych i Polsk i Centralnej. (1948, July 22). *Dziennik Polskę*, 1. http://old.mbc.malopolska.pl/Content/90644/dp_1948_198.pdf

Wrocław – największy eksponat. (1948). *Dziennik Polskę*, 4. http://old.mbc.malopolska.pl/Content/90587/dp_1948_190.pdf

Zachodnia granica Polski granicą pokoju i bezpieczeństwa świata. (1946, July 19). *Dziennik Polskę*, 2. http://old.mbc.malopolska.pl/Content/90638/dp_1948_195.pdf

References

100 dni Wrocławia. (1948). *Dziennik Polskę*, 6. http://old.mbc.malopolska.pl/Content/90542/dp_1948_179.pdf

Borówka, T. (2023). Wojownik Słowian. Profesor Józef Kostrzewski i walka polskich archeologów o słowiański Śląsk. *Slazag*. Pl. <https://www.slazag.pl/wojownik-slowian-profesor-jozef-kostrzewski-i-walka-archeologow-o-slowianski-slask>

Dobrosielska, A. (2018). Archeologia "Ziem Odzyskanych". In K. Bock-Matuszyk, W. Kucharski, P. Zubowski (Eds.) *Prusy Wschodnie – dyskurs i praktyki. Na Swoim? U Siebie? Wśród Swoich? Pierwsze Lata Na Ziemiach Zachodnich i Północnych* (pp. 445–459).

Dwa nowe muzea otworzy we Wrocławiu. (1948, July 12). *Dziennik Zachodni*, 2. <https://sbc.org.pl/dlibra/publication/504979>

Eggert, M. K. H. (2010). Carl Schuchhardt (1858–1943). *A Review of Ancient Europe*, 51(1/2), 129–150. <https://doi.org/10.54799/JLJE2028>

Kuśnierz-Krupa, D. (2014). Historiozoficzne refleksje z podróży Jana Matejki po miastach Galicji. *Journal of Urban Ethnology*, 133–147. <https://rcin.org.pl/dlibra/show-content/publication/edition/54880?id=54880>

Lisevych, I. T. (2008). *Kostshevskiy Yuzev*. National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of History of Ukraine [in Ukrainian]. http://www.history.org.ua/?termin=Kostshevskiy_Yu

Lukasiewicz, K. (2009). Dagome ludex and the Frist Conflict Over Succession in Poland. *The Polish Institute of Arts and Sciences of America*, 4. https://www.academia.edu/14318892/Dagome_ludex_and_the_Frist_Conflict_Over_Succession_in_Poland

Muzeum Narodowe we Wrocławiu. (2022). Mnwr. Pl. <https://mnwr.pl/oddzialy/muzeum-narodowe/o-muzeum/>

O planowe zwiedzanie WZO. (1948). *Dziennik Polskę*, 6. http://old.mbc.malopolska.pl/Content/90619/dp_1948_193.pdf

Pacholak, A. (2020). *Moment projektowej wolności Wystawa Ziem Odzyskanych we Wrocławiu w 1948 roku*. Historiaposzukaj.Pl. https://www.historiaposzukaj.pl/wiedza,wydarzenia,1445,wystawa_ziem_od_zyskanych_we_wroclawiu_w_1948_roku.html

Prezydent R. P. Otworzył Wystawę Ziem Odzyskanych Z Wrocławia widać drogi przyszłości wytyczając prace polskich rąk. (1948). *Dziennik Polskę*, 1. http://old.mbc.malopolska.pl/Content/90647/dp_1948_199.pdf

Sawicki, L. (1948). Działalność Wydziału konserwacji i badań zabytków w terenie w latach 1945–1947. *Sprawozdania*, 1–61. https://rcin.org.pl/iae/Content/68830/PDF/WA308_87123_P514_Dzialalnosc-wydzialu_l.pdf

Sidorowicz-Mulak, D. (2021). Ze Lwowa do Wrocławia. Ossolineum w latach 1939–1947. *Przystanek historia*. Pl. <https://www.przystanekhistoria.pl/pa2/teksty/83494,Ze-Lwowa-do-Wroclawia-Ossolineum-w-latach-19391947.html>

Stankiewicz, D. (1978). Konserwacja zbiorów Muzeum Narodowego we Wrocławiu w latach 1948–1978 – wystawa. *Ochrona Zabytków*, 32. https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-fc0452c6-653f-475e-ab80-cf990a42bb37/c/Ochrona_Zabytkow-r1979-t32-n2_125-153-154.pdf

Talik, M. (2024). Wyjątkowy cykl "Wojna" Artura Grottgera w Muzeum Narodowym. *Zobaczcie wstrząsające rysunki*. Wrocław.Pl. <https://www.wroclaw.pl/kultura/artur-grottger-cykl-wojna-rysunki-muzeum-narodowe-wystawa>

Tomczyńska, A. (2023). 75-lecie Muzeum Narodowego we Wrocławiu [Dzieje.pl]. *Kultura I Sztuka 1945–1989*. <https://dzieje.pl/dziedzictwo-kulturowe/75-lecie-muzeum-narodowego-we-wroclawiu>

Tracz, B. (2023). *Druga "repatriacja"*. Instytutslaski. https://leksykonkresowian.institutslaski.pl/index.php/Druga_%E2%80%9Erepatriacja%E2%80%9D

Tyszkiewicz, J. (1999). Sto wielkich dni Wrocławia. Wystawa ziem odzyskanych we Wrocławiu a propaganda polityczna ziem zachodnich i północnych w latach 1945–1948. *Besprechungen Und Anzeigen*, 47. <https://doi.org/10.25627/19994837065>

Węcki, M. (2020). I powstanie śląskie (1919 r.) – okoliczności wybuchu. *Przystanek historia*. Pl. <https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/powstania-slaskie/72213,I-powstanie-slaskie-1919-r-okolicznosci-wybuchu.html>

Wojciechowski, Z. (1945). Polska – Niemcy. Dziesięć wieków zmagania *Prace Instytutu zachodniego*, 1. <https://dlibra.bibliotekaelblaska.pl/dlibra/publication/73684/edition/68254/content?ref=L3B1YmxpY2F0aW9uLzZzcjNjk4L2VkaXRpb24vNjgyNjI>

Wolność – Zjednoczenie – Odbudowa Ostateczna Unia Ziem Odzyskanych i Polsk i Centralnej. (1948, July 22). *Dziennik Polskę*, 1. http://old.mbc.malopolska.pl/Content/90644/dp_1948_198.pdf

Wrocław – największy eksponat. (1948). *Dziennik Polskę*, 4. http://old.mbc.malopolska.pl/Content/90587/dp_1948_190.pdf

Zachodnia granica Polski granicą pokoju i bezpieczeństwa świata. (1946, July 19). *Dziennik Polskę*, 2. http://old.mbc.malopolska.pl/Content/90638/dp_1948_195.pdf

Отримано редакцією журналу / Received: 27.03.25
Прорецензовано / Revised: 30.04.25
Схвалено до друку / Accepted: 17.05.25

Vsevolod SERHIENKO, PhD Student
ORCID ID: 0009-0005-1997-8679
e-mail: vsserhienko@gmail.com
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv, Ukraine

THE MUSEUM AS AN INSTRUMENT OF REPOLONIZATION OF SILESIA: CREATING THE IMAGE OF THE RECOVERED TERRITORIES (1948–1956)

Background. Since its official opening in 1948, just three years after the end of the devastating World War II, the State Museum in Wrocław has become a cultural center for settlers who have been living in the Recovered Territories – former German territories ceded to Poland as a result of the Potsdam Conference.

Methods. The study is based on the principle of historicism and objectivity. A set of general scientific methods (synthesis, induction, analysis) and special historical methods (historical and typological method for analyzing the complex of expositions, exhibitions and educational programs of the museum) was used.

Results. It has been established that the State Museum in Wrocław played a significant role in the formation and dissemination of the state myth of the Recovered Territories in Poland during 1948–1956. Its expositions, exhibitions and educational programs were aimed at legitimizing

territorial changes after the Second World War and integrating the western lands into Poland. The research material collected in this article shows that the museum became an important instrument of the government's historical policy, which used it to form national consciousness and patriotic feelings among the population. The arrangement of expositions and exhibitions was carried out in an organized manner, and its activities had a significant impact on the formation of the historical consciousness of the population of the Polish People's Republic.

C o n c l u s i o n s . *The museum exhibitions focused on the Polish character of Silesia, its centuries-old ties with Poland and the indigenous Slavic population. Despite the museum's significant contribution to the integration of the western territories, its activities also bore signs of propaganda. Exhibitions often omitted or downplayed the German period in Silesia's history, and historical facts were used to justify state ideology. The museum became an important center of culture for Polish immigrants, helping them to adapt to their new place of residence and integrate into society. In modern Poland, the activities of this museum during the period of the Polish People's Republic are assessed ambiguously. On the one hand, its role in preserving and promoting Polish history and culture is recognized. On the other hand, there is criticism of its propagandistic nature and distortion of historical facts. Nevertheless, the museum remains a valuable historical source that allows us to understand how the political regime of the time used historical policy to achieve its goals.*

K e y w o r d s : *Silesia, repolonization, Recovered Territories, State Museum in Wroclaw, Polish People's Republic, Wroclaw, World War II, territorial changes, collective memory, integration, propaganda, historical policy.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; або в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses, or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.